

De Nederlandse Purperreiger in 1987

H. van der Kooij

Het is uit de vorige verslagen wel gebleken dat het onmogelijk is om het aantal broedparen van de Purperreiger in Nederland tot op tien paren nauwkeurig te bepalen. Naast het feit dat er altijd wel broedparen zijn die aan de aandacht van de mens ontsnappen, is er ook het probleem van het interpreteren van de veldgegevens. Dit geldt voor die gebieden waar de nesten van de Purperreiger moeilijk te tellen zijn.

Vogelaars kunnen dan ten aanzien van het zelfde gebied tot geheel verschillende schattingen komen. Dit is ook het afgelopen jaar gebleken.

In het vorige verslag (Het Vogeljaar 35 (2) : 79 - 83) zijn resultaten van wintertellingen vermeld. Deze gegevens waren vers toen het artikel over 1986 geschreven werd en ze zijn gelijk verwerkt. Eigenlijk zo verwerkt dat de gegevens uit de zomer gewoon zijn vervangen door de resultaten van de wintertellingen. Hierbij heeft schrijver dezes onvoldoende stilgestaan bij de onnauwkeurigheid die een wintertelling in zich kan hebben. Door deze onevenwichtige verwerking is er tekort gedaan aan het consciëntieuze inventarisatiewerk dat er in het broedseizoen van 1986, en in andere jaren, is verricht. Dit geldt met name voor de inventariseerders in De Weerribben, S. Bakker en D. Woets. Mijn excuses hiervoor, te meer daar zij naast veldwerk in de zomer ook correcties over ijs uitvoerden.

In de verslagen zullen zowel de resultaten van tellingen in de zomer als die van de winter worden vermeld. In sommige gevallen is een wintertelling onontbeerlijk. Al eerder is geschreven (Van der Kooij 1987) dat in ontoegankelijke terreinen eigenlijk een combinatie van beide tellingen nodig is om een nauwkeurig beeld te krijgen van het aantal nesten. Een schatting in de broedtijd is gauw te laag omdat wij meestal schatten wat wij zien en een wintertelling kan makkelijk te hoog uit-

vallen door het meetellen van oude nesten. In De Weerribben komt hier nog bij dat regelmatig vogels in één broedseizoen op twee plaatsen nestelen, omdat door beheerswerkzaamheden veel nestelende paren worden verstoord. IJstellingen leveren dan dubbeltellingen op (D. Woets).

Het aantal broedparen van de Purperreiger is in de periode 1984 tot en met 1987 vrij stabiel geweest. In 1984 waren er ongeveer driehonderd broedparen. De schattingen voor 1985

Het aantal broedparen van de Purperreiger lag in 1987 iets beneden de driehonderd.

Foto: Arie de Knijff.

	1985	1986	1987
Friesland			
Oude Venen	5/8	5/7	7
De Deelen	7	+	?
Rottige Meenthe Brandemeer	3	+	?
Overijssel			
De Weerribben	ca. 20	23/36	12/15
De Wieden	ca. 15	20/25	+
Zwarte Meer	20	4	28
Oldematen	1	3	0-1
Noord-Holland			
Naardermeer	ca. 40	52	40
Utrecht			
Loenderveensche Plassen	+	+	+
Tienhovensche Plassen	2	3	3
Botshol	2	0	0
Westbroeksche Zodden	0	3/5	0
Molenpolder	0	5	3/5
Loosdrecht	0	0	2/3
Zuid-Holland			
Nieuwkoop	102	103	109
Ameide	36	14/23	23
Kinderdijk	4	7	2
Leerdam	15	17	23
Flevoland			
Oostvaardersplassen	2/3	0/1	0/1

totaal ca. 290 ca. 290 ca. 290

+ = broedvogel in onbekend aantal; 0 = 0 broedparet

Tabel 1. Overzicht van het aantal broedparen in Nederland in de jaren 1985, 1986 en 1987.

tot en met 1987 liggen iets onder de driehonderd paren. (zie tabel 1). En dan te weten dat ons land in de periode 1971 tot en met 1979 gemiddeld zevenhonderd paren herbergde! Hoewel de Purperreiger de laatste jaren niet verder is achteruitgegaan, zijn de vooruitzichten voor 1988 somber. In het regenseizoen van 1987 was tot half september in de Sahelzone slechts 63 procent van de gemiddelde neerslag gevallen (New Scientist 1 oktober 1987 : 25). Deze gegevens doen vrezen dat het komende broedseizoen het aantal broedparen lager tot veel lager zal zijn dan vorig jaar. Het is hoog tijd om **nauwkeurig** te onderzoeken waar de Nederlandse Purperreigers in tropisch West-Afrika overwinteren. Zo'n onderzoek is een aantal jaren geleden helaas niet doorgedaan. Het zal ook niet eenvoudig zijn, maar het is niet onmogelijk. Ten slotte zijn het vooral milieufactoren in de overwinteringsgebieden die de achteruitgang van de Nederlandse Purperreiger veroorzaken. Misschien kan er aan deze achteruitgang, die

langzaam maar zeker dreigt door te gaan, nog een halt worden toegeeroepen. Nu volgt het gebruikelijke overzicht van de kolonies, gerangschikt naar provincie.

Friesland

Helaas zijn er ook dit jaar alleen gegevens ontvangen van 'It Fryske Gea'. In de **Oude Venen** (Alde Feanen) werden in juni zeven nesten geteld, vier nesten in de kolonie en drie verspreid (U.G. Hosper).

Overijssel

Voor de broedplaatsen van de Purperreiger in **De Weerribben** en in **De Wieden** geldt momenteel het volgende:

- ze zijn onbegaanbaar
- ze komen verspreid in de twee gebieden voor, van echte kolonies is geen sprake
- ze zijn sterk afhankelijk van beheersmaatregelen van de mens.

Door de eerste twee kenmerken is de Purperreiger in deze twee gebieden een erg moeilijk te inventariseren soort. Dit kan leiden tot verschillende schattingen, hetgeen in de inleiding al is aangehaald. Zo stellen Prop & Veldkamp (1987) het aantal broedparen voor 1986 op 36 à 37 paren, terwijl Bakker & Woets uitgaan van 20 à 26 paren.

In 1987 hebben er slechts 12 à 15 paren in De Weerribben gebroed (S. Bakker & D. Woets). In de voorafgaande strenge winter is erg veel riet gemaaid, bovendien hebben rietsnijders tot in mei bij de grootste vestiging gewerkt (D. Woets). Het is waarschijnlijk dat genoemde onrust in de broedtijd, maar vooral het tekort aan nestgelegenheid de slechte bezetting hebben veroorzaakt.

Gelukkig vindt er overleg plaats met Staatsbosbeheer om te proberen de situatie te veranderen ten voordele van onder meer de Purperreiger (D. Woets).

Prop & Veldkamp (1987) gaan ook uitvoerig in op het probleem van de nestgelegenheid voor de Purperreiger in De Weerribben. Zij vinden dat er op korte termijn voor moet worden gezorgd, dat er meer overjarige riet- en lisdoddezones voor de Purperreiger beschikbaar komen.

Staatsbosbeheer heeft echter in De Weerribben met veel pachters te maken en het is niet haalbaar om elk jaar opnieuw ervoor te zorgen dat bepaalde hoekjes niet worden gemaaid. Om dit organisatorische probleem te omzeilen stellen Prop & Veldkamp voor om een rietgebied van 10-50 ha, dat grenst aan kleine trekgraten waar de laatste jaren al relatief veel Purperreigers nestelden, in eigen beheer te nemen en verscheidene jaren niet meer te maaien.

Op langere termijn is het nodig dat er steeds een groot oppervlak open water aanwezig is in het reservaat, waarin het verlandingsproces zich kan afspelen. Het is nodig om de natuur de kans te geven steeds nieuwe broedplaatsen voor de Purperreiger te vormen, daar ook door vegetatiesuccessie broedplaatsen in de loop der jaren verdwijnen.

Veel van wat geschreven is over De Weerribben geldt ook voor De Wieden. Zo schrijft Veldkamp (1985): *'Verdergaande verlanding en intensivering van de rietteelt zijn vermoedelijk de belangrijkste oorzaken van de achteruitgang van de Purperreiger'*. Helaas zijn er geen totaalgegevens van De Wieden van 1987. De zachte winter stond geen ijstellingen toe.

Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat de broedplaatsen van de Purperreiger in De Weerribben en in De Wieden sterk afhankelijk zijn van het doen en laten van de mens. Vandaar dat dit kenmerkend is genoemd voor deze gebieden. Het beheer van belangrijke

kolonies als die in het Naardermeer, in het Nieuwkoopse plassen gebied, bij Leerdam is zeer eenvoudig, want het bestaat hoofdzakelijk uit nietsdoen wat de vegetatie betreft en uit toezicht houden om menselijke verstoring te voorkomen.

Met de derde kolonie in Noordwest-Overijssel, die in de oeverlanden van het **Zwarte Meer**, ging het in 1987 gelukkig beter dan in 1986. Op aanwijzingen van Staatsbosbeheer is niet al het riet gemaaid, zoals in 1986 het geval was. Hoe belangrijk in dit broedgebied de aanwezigheid van overjarig riet is laten de cijfers zien. Werden er in 1986 geen nesten gevonden, op 8 juli 1987 troffen J. Bredenberg & W. Gerritsen 21 nesten in het riet aan (T. ten Klooster, Staatsbosbeheer). Ten westen van deze kolonie hebben ook nog Purperreigers in de oeverlanden gebroed en wel in totaal zeven paren (A.J. Dijkstra, Provinciale Planologische Dienst Overijssel). Dit geldt trouwens ook voor 1986, toen er in ieder geval vier paren in de oeverlanden hebben gebroed

Broedplaatsen van de Purperreiger zijn vaak sterk afhankelijk van het doen en laten van de mens.
Foto: Arie de Knijff.

(A.J. Dijkstra), zodat de oeverlanden van het Zwarte Meer in 1986 niet helemaal zonder nesten van de Purperreiger geweest zijn. Het is niet bekend of er in De Oldematen weer Purperreigers hebben genesteld. Er zijn wel regelmatig twee alarmerende vogels waargenomen (T. ten Klooster).

Noord-Holland

In 1987 waren er naar schatting circa veertig nesten in het **Naardermeer**. Dit is beduidend minder dan in 1986. Van de nesten lagen er drie tussen de Lepelaars, zeven los van de kolonie en dertig in de Veertig Morgen (B. van Ingen, Natuurmonumenten).

Utrecht

In de **Loenderveense Plassen** zijn nesten van de Purperreiger gevonden, zodat het broeden hier nu zeker is. Over de grootte van de kolonie bestaat nog onduidelijkheid. Helaas was het de afgelopen winter niet mogelijk om de nesten in het waterrietland te tellen.

Vrijwel zeker broedt de Purperreiger hier vanaf 1985. Het is interessant dat de Purperreiger rond 1978 - 1980 ongeveer twee à drie kilometer ten noorden van dit nieuwe broedgebied, vlak bij het Wijde Blik waarschijnlijk heeft gebroed (J. Taapken). Meer gegevens van deze mogelijke broedplaats zijn helaas niet bekend.

In mei 1986 vonden rietsnijders circa zes nesten in de brede rietzoom van de Loenderveense Plassen (P. Honig, Natuurmonumenten). Voor 1987 schat de opzichter van de Waterleidingplas, J. van Bergeijk, het aantal nesten op vier. Dit moet als een minimale schatting worden beschouwd. Het is te hopen dat er dit jaar meer duidelijkheid komt in de grootte van deze nieuwe kolonie.

De **Tienhovense Plassen** herbergden ook dit jaar drie broedparen (B. Bos & J. van der Hoven).

Het broeden in de **Westbroeksche Zodden** blijft helaas onregelmatig: in 1986 wel en in 1987 geen broedvogel.

In **Loosdrecht** werden, na enkele jaren van afwezigheid, weer twee nesten gevonden. Het aantal broedparen is op twee à drie geschat (P. Honig, Natuurmonumenten).

In de **Molenpolder** zijn naar schatting drie tot vijf broedparen Purperreigers tot broeden gekomen (A.C. Hoegen, Staatsbosbeheer).

De Purperreiger heeft de **Botshol** definitief verlaten, want ook in 1987 was deze reiger-soort daar geen broedvogel (S. de Vries, Natuurmonumenten).

Zuid-Holland

Het **Nieuwkoopse plassen**gebied blijft het belangrijkste Nederlandse broedgebied met in 1987 in totaal 109 nesten. In **De Pot** werden 97 nesten aangetroffen, bij de **Koelensloot** slechts twaalf. Dit is een verdeling van respectievelijk 89 en 11%. De in het vorige verslag besproken verschuiving (Het Vogeljaar 35 : 81) van Koelensloot naar De Pot heeft zich sterk doorgezet en het is heel wel mogelijk dat binnen afzienbare tijd alle Purperreigers hier weer in de oorspronkelijke kolonie, namelijk in De Pot, zullen broeden.

Op 25 juni 1987 is de kolonie in de **Zouweboezem** bij **Ameide** geïnventariseerd. De inventariseerders waren H. Manschot, P. van de Bogaert, A. Horden (Het Zuidhollands Landschap) en schrijver dezes. Schrijver dezes had het Zuidhollands Landschap verzocht om aan de inventarisatie deel te mogen nemen, onder meer vanwege de kritiek in de pers op het beheer van deze belangrijke kolonie.

De inventarisatie in het overjarige riet verliep goed: zeventien nesten werden geteld tegen veertien in 1986. Bovendien hebben op twee plaatsen Purperreigers gebroed in griendhout, met in totaal zes nesten (H. Manschot). Volgens W. Jongejan lagen er in 1986 ook nesten in het griendhout en wel negen; het totaal voor 1986 komt daarmee op 23 nesten.

De kolonie is ongeveer gelijk gebleven. Wel heeft ze een lage bezetting als het aantalsverloop van Ameide en Nieuwkoop over meer jaren wordt vergeleken.

	1984	1985	1986	1987
Nieuwkoop	103	102	103	109
Ameide	42	36	23	23

Het is daarom van groot belang dat het beheer in de Zouweboezem er op gericht blijft dat er elk broedseizoen voldoende oud riet aanwezig is voor de Purperreiger om in te nestelen. Ten onrechte is in de winter 1986/1987 ruim een ha riet bij de kolonie te veel gemaaid. Dit perceel is in de afgelopen winter niet gemaaid.

Naast het riet verdient in de Zouweboezem ook het griendhout aandacht. Bij het kappen van een deel van de grienden vlak bij de nesten in de winter verlaat de Purperreiger het volgende broedseizoen onherroepelijk het griendhout. Helemaal triest is het als in het kader van achterstallig onderhoud griende gekapt worden waarin purperreigernesten liggen. W. Jongejan vermeldt dit voor de winter van 1986/1987 van drie grienden waarin negen nesten lagen. Hij vermeldt tevens dat

in 1985/1986 een hakhoutgriend gekapt is waarin in 1984 en in 1985 de Kwak heeft gebroed.

Ook in de winter 1987/1988 is griendhout afgezet, waarbij vier purperreigernesten verloren zijn gegaan.

Hoe is het mogelijk dat in een natuurreservaat broedplaatsen van bedreigde soorten worden vernietigd? Het moet toch mogelijk zijn om grienden waarin Purperreigers nestelen te laten staan? Te meer daar het broeden van de Purperreiger in opgaand hout het rietbeheer kan vergemakkelijken. Bij Leerdam broeden de Purperreigers al tientallen jaren in een verwaarloosd griend (Duitse Dot) en het beheer is eenvoudig niets doen.

Het kan zijn dat de Purperreiger in de Zouweboezem overjarig riet prefereert, maar dat zal de tijd wel leren. Nu is het van belang om grienden waarin Purperreigers nestelen te laten staan. Dit naast een beheer dat zorgdraagt voor een voldoende oppervlakte overjarig riet.

In hoeverre het nu gerealiseerde oppervlak van ongeveer 3 ha (denk aan de oppervlakte van 10 - 50 ha in De Weerribben) voldoende is zal nader moeten worden onderzocht.

Bovenstaande betekent dat het in bepaalde gevallen noodzakelijk is om als reservaatbeheerder af te wijken van het beheersplan. Ten slotte hebben wij met een dynamische natuur te maken en daar dient het beheer met

een zekere flexibiliteit mee rekening te houden. Het tot broeden komen van Kwak en Purperreiger in griendhout in een reservaat mag alleen met beschermende maatregelen worden begroet.

De reigerinventarisatie bij **Leerdam** op 5 juli 1987 leverde 23 nesten op (H. van Heiningen & J. van der Bos, Staatsbosbeheer & H. van der Kooij). Deze kolonie laat al jaren verrassende aantallen zien. In 1987 ging ze relatief veel vooruit.

Zeer opmerkelijk was de hoge ligging van de nesten. Om de een of andere reden hadden veel Purperreigers de behoefte om hoger te nestelen dan normaal en zo kwamen ze 'automatisch' in de Zwarte Elzen terecht. Sinds de nestbomen worden genoteerd stond de Wilg, in dit gebied de soort Duitse Dot, altijd bovenaan. De Wilg is geschikt voor nestbouw op een hoogte van veelal één à drie meter. Het kan zijn dat door het koude voorjaar het struweel nog zo weinig was uitgelopen dat de Purperreigers het veiliger vonden om hoger te nestelen.

Het gemiddelde van de geschatte nesthoogten in de Zwarte Els bedraagt zelfs ruim 4½ meter!

Bijgevoegd overzicht illustreert de opmerkelijk hoge ligging van de nesten in 1987.

Voor de kolonie bij **Kinderdijk** gaf de opzichter G. Hoek slechts twee nesten op. Dit is een

Het wordt hoog tijd om nauwkeurig te onderzoeken waar de Nederlandse Purperreigers in tropisch West-Afrika overwinteren.
Foto: Arie de Knijff.

nesthoogte	aantal nesten (%)			nestboom	aantal nesten (%)		
	1985	1986	1987		1985	1986	1987
1 - 2 meter	7	12	0	Wilg	67	41	17
2 - 3 meter	53	47	17	Zwarte Els	7	29	57
3 - 4 meter	27	35	22	Els + Wilg	0	6	4
4 - 5 meter	13	6	61	Meidoorn	27	18	17
				Zomereik	0	6	4
totaalaantal nesten	15	17	23		15	17	23

Tabel 2. Overzicht van de hoogten van de purperreigernesten en van de struiken/bomen waarin ze aangetroffen zijn in het reservaat Nieuwe Zuiderlingedijk bij Leerdam voor de periode 1985 tot en met 1987.

zeer slechte bezetting. Daarmee is deze kolonie de enige kolonie in Zuid-Holland waarvoor 1987 geen goed jaar is geweest.

Flevoland

Het blijft twijfelachtig of de Purperreiger in Flevoland broedt. Mogelijk één broedpaar in de Oostvaardersplassen en mogelijk ook één paar in het rietproefveld NZ17, dat ten noorden van de Ganzengouw ligt (M. Zijlstra, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders).

Het is van groot belang dat er elk broedseizoen voldoende oud riet aanwezig is om in te nestelen.
Foto: C.J.A. Wijnaendts.

Samenvatting

Het aantal broedparen van de Purperreiger in Nederland is voor de jaren 1986 en 1987 geschat op ongeveer 290 broedparen. Gegevens over de overwinteringsgebieden doen vrezen dat het aantal paren in 1988 nog kleiner zal zijn. Purperreigeronderzoek in tropisch West-Afrika, dat een aantal jaren geleden niet door is gegaan, wordt sterk aanbevolen.

■ Ir. H. van der Kooij, Nassaulaan 9, 4041 CE Kesteren.

LITTERATUUR:

Kooij, H. van der (1987): De Nederlandse Purperreiger in 1986. Het Vogeljaar 35 (2) : 79-83.
Prop D. & R. Veldkamp (1987): Broedvogels van De Weerribben. Staatsbosbeheer. Rapport nummer 22-1987.
Veldkamp, R. (1985): Broedvogels van De Wieden.

In Noordwest-Overijssel heeft weer ongeveer 20% van de Nederlandse Purperreigers gebroed, wel traden er verschuivingen op. De Weerribben had een slechte, de oeverlanden van het Zwarte Meer een goede bezetting. Als gevolg van de zachte winter zijn over De Wieden geen gegevens bekend. In De Weerribben, in De Wieden en ook in het Zwarte Meer beïnvloedt het handelen van de mens in sterke mate het al of niet voorkomen van de Purperreiger.

In het Vechtplassengebied hebben in 1986 en in 1987 Purperreigers op vier plaatsen gebroed met in totaal waarschijnlijk 15 à 20 paren, dit is slechts 6% van het landelijke totaal. Het ziet er naar uit dat de nieuwe kolonie in de Loenderveense Plassen de belangrijkste in dit gebied aan het worden is. Het Naardermeer herbergde in 1987 14% van de Nederlandse purperreigerpopulatie, tegen 18% het jaar ervoor.

In Zuid-Holland ging het de Purperreiger in het algemeen goed. Ook in 1987 kwam ruim 50% van de Nederlandse populatie in deze provincie tot broeden. De belangrijkste kolonie is die van het Nieuwkoopse plassengebied.

Het beheer van de kolonie in de Zouweboezem bij Ameide blijft helaas de nodige aandacht vragen. Ook in de winter 1986/1987 zijn nestbomen van de Purperreiger gekapt.

Bij Leerdam ging het aantal nesten vooruit en omhoog. Veel nesten lagen in Zwarte Elzen op een hoogte van vier à vijf meter.

Tot slot

Iedereen die heeft meegewerkt aan het inventariseren en verzamelen van purperreigergegevens, wordt bedankt. Correcties en aanvullingen zijn van harte welkom.